

1 óra

*Levegőkémia, légkörkémiail
folyamatok modellezése*

I.rész

A légkör szerkezete

A légkör függőleges tagozódása

HOMOSZFÉRA

TROPOSZFÉRA:

A légkör alsó, sűrű, felszíntől átlagosan 12 km magasságig terjedő része. A felhőképződés, csapadékjelenségek itt zajlanak. Felső határa a tropopauza. A légmozgások iránya vízszintes vagy függőleges. A légkör tömegének 4/5-ét foglalja magában.

SZTRATOSZFÉRA:

A tropopauzától 35 km magasságig terjedő része a légkörnek. Hőmérséklete emelkedik, felhőképződés kivételes esetekben zajlik. Vízgőztartalma rendkívül alacsony. A vízszintes irányú mozgások erősek, a szélesebbség eléri a 360 km/h értéket is.

MEZOSZFÉRA:

A homoszféra legfelső része, amelyben a hőmérséklet a növekvő magassággal általában csökkenő irányú. Ennek a rétegnek a magassága kb. 85 km, itt az úgynevezett mezopauzában a hőmérséklet minimumára -80 °C -ra csökken.

HETEROSZFÉRA

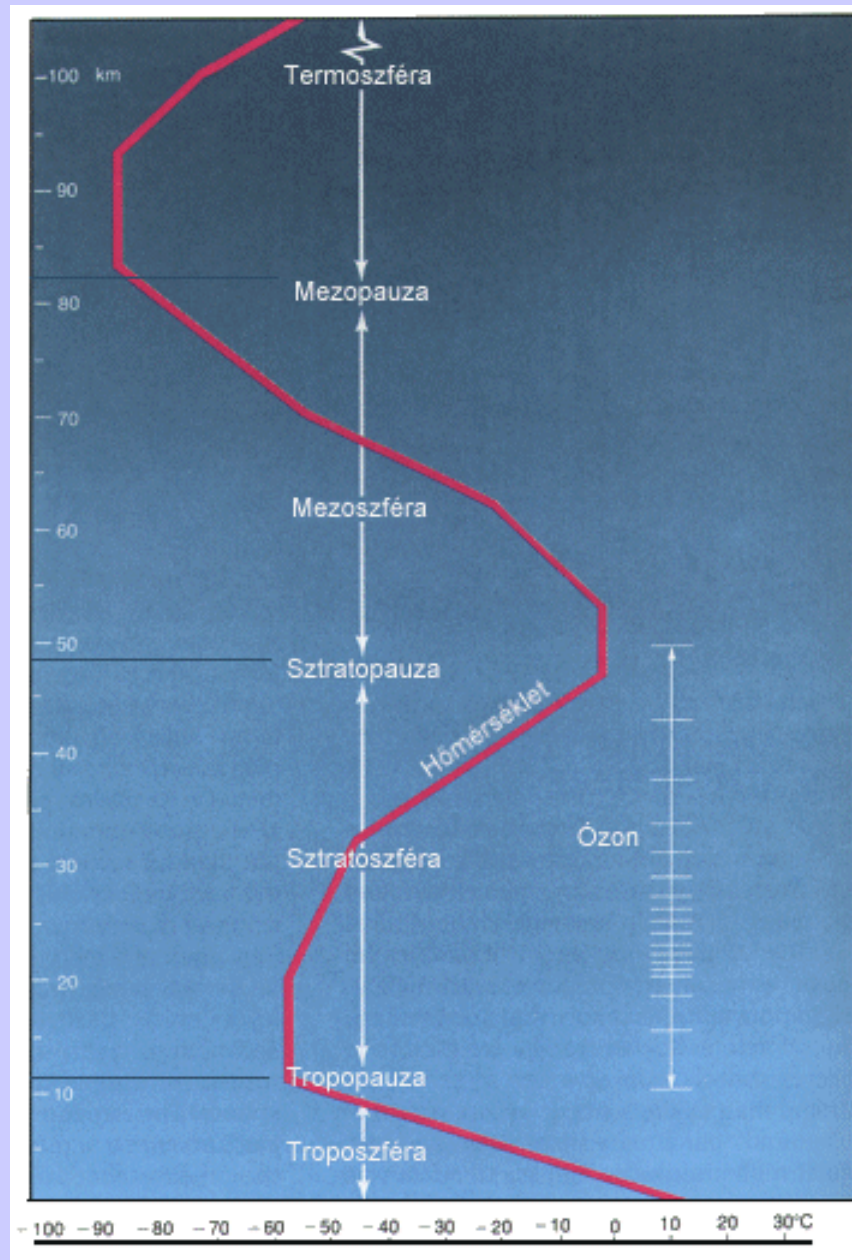
TERMOSZFÉRA:

A légkör 82 km-től 500 km-ig terjedő része. Az anyagi összetétel lassan változik, az oxigén és a nitrogén nagy mennyiségben van jelen, de már csak magányos molekulák formájában. Hőmérséklete emelkedik, 100 km-en +70 Celsius-fok. Több ionizált réteget tartalmaz, melyek a rádiózásban rendkívül fontosak.

EXOSZFÉRA:

A felső légkör 500 km feletti részének neve, mely rendkívül ritka, de ennek ellenére tartalmaz atomos oxigént és nitrogént. Hőmérséklete azonos a termoszféra hőmérsékletével. Három alcsoportra osztható:

- a, Helioszféra,
- b, Protonoszféra,
- c, Magnetoszféra.

II. rész

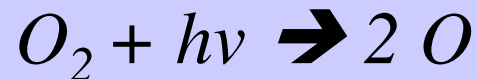
A légkör kinetikája

Anyagfajták	Koncentráció (ppb)	
	<i>Tiszta levegő</i>	<i>Szennyezett levegő</i>
Nitrogén	$7,81 \times 10^8$	$7,81 \times 10^8$
Oxigén	$2,09 \times 10^8$	$2,09 \times 10^8$
Argon	$9,34 \times 10^6$	$9,34 \times 10^6$
Szén-dioxid	$3,32 \times 10^5$	$3,32 \times 10^5$
Ózon	20-80	100-500
Szén-monoxid	120	10^3 - 10^4
Kén-dioxid	1,0-10	20-200
Nitrogén-dioxid	0,1-0,5	50-250
Nitrogén-monoxid	0,01-0,05	50-750

1.1. táblázat A legfontosabb levegőt alkotó gázok és a légszennyezők átlagos koncentrációja a troposzférában.

A sztratoszféra kémiája

Az ózont az oxigén kb. 242 nm-nél rövidebb hullámhosszú fény hatására bekövetkező fotodisszociációja és az azt követő, molekuláris oxigénnel lejátszódó trimolekulás kombinációs reakciója termeli:

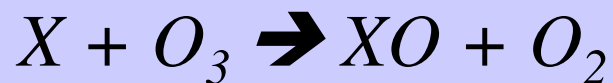
Az ózonkoncentráció nagyságát két további reakció is behatárolja:

CHAPMAN mechanizmus

A sztratoszféra jelentős ózonkoncentrációját más anyagok viszonylag kicsi, nyomnyi mennyiségei is megzavarhatják az alábbi típusú katalitikus körfolyamatokon keresztül:

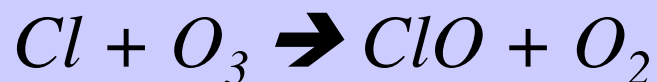

X: atom vagy szabad gyök

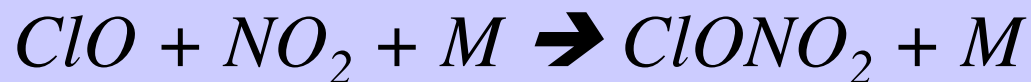
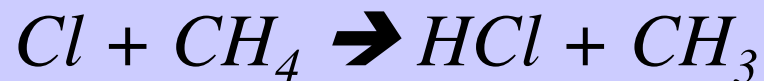
X: NO, Cl

XO: NO₂, ClO

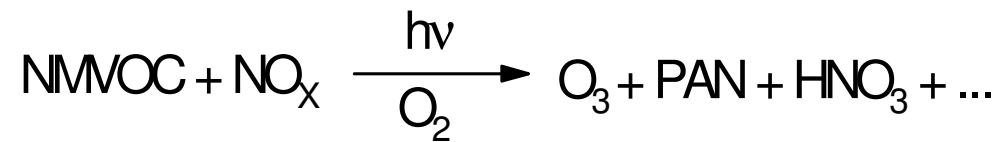
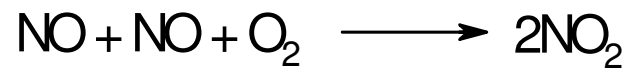
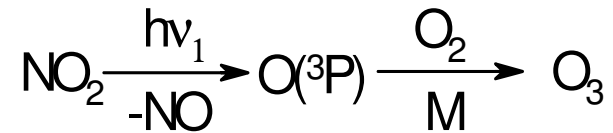
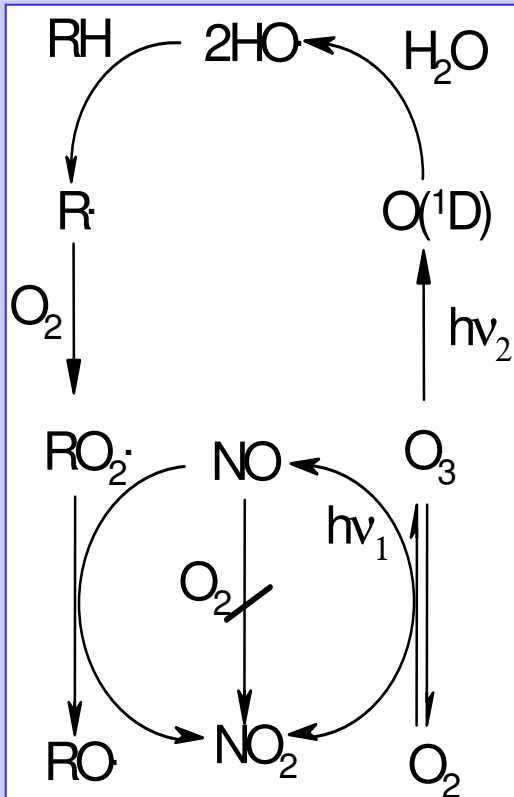
CFC (1989-es Montreáli Egyezmény)

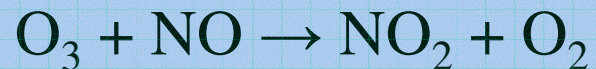
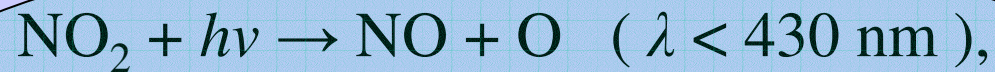

Ez a körfolyamat sokszor megismétlődhet, amíg a klóratomok vagy a ClO-gyökök elreagálnak egy másik anyaggal, és ún. tárolómolekulát adnak:

A troposzféra kémiája

$$[\text{O}_3] \propto [\text{NO}_2]/[\text{NO}]$$

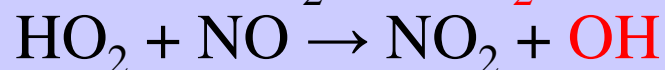
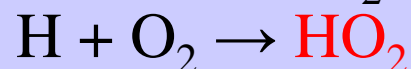
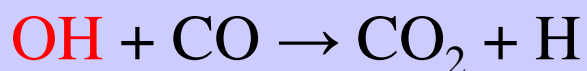
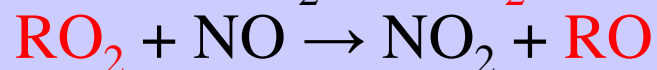
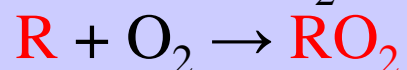
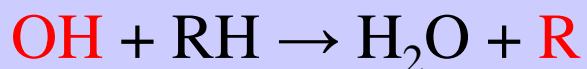
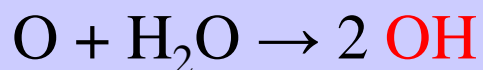
pl. városban nagy az NO koncentráció,
mivel az emisszió túlnyomó része NO
formájában emittálódik

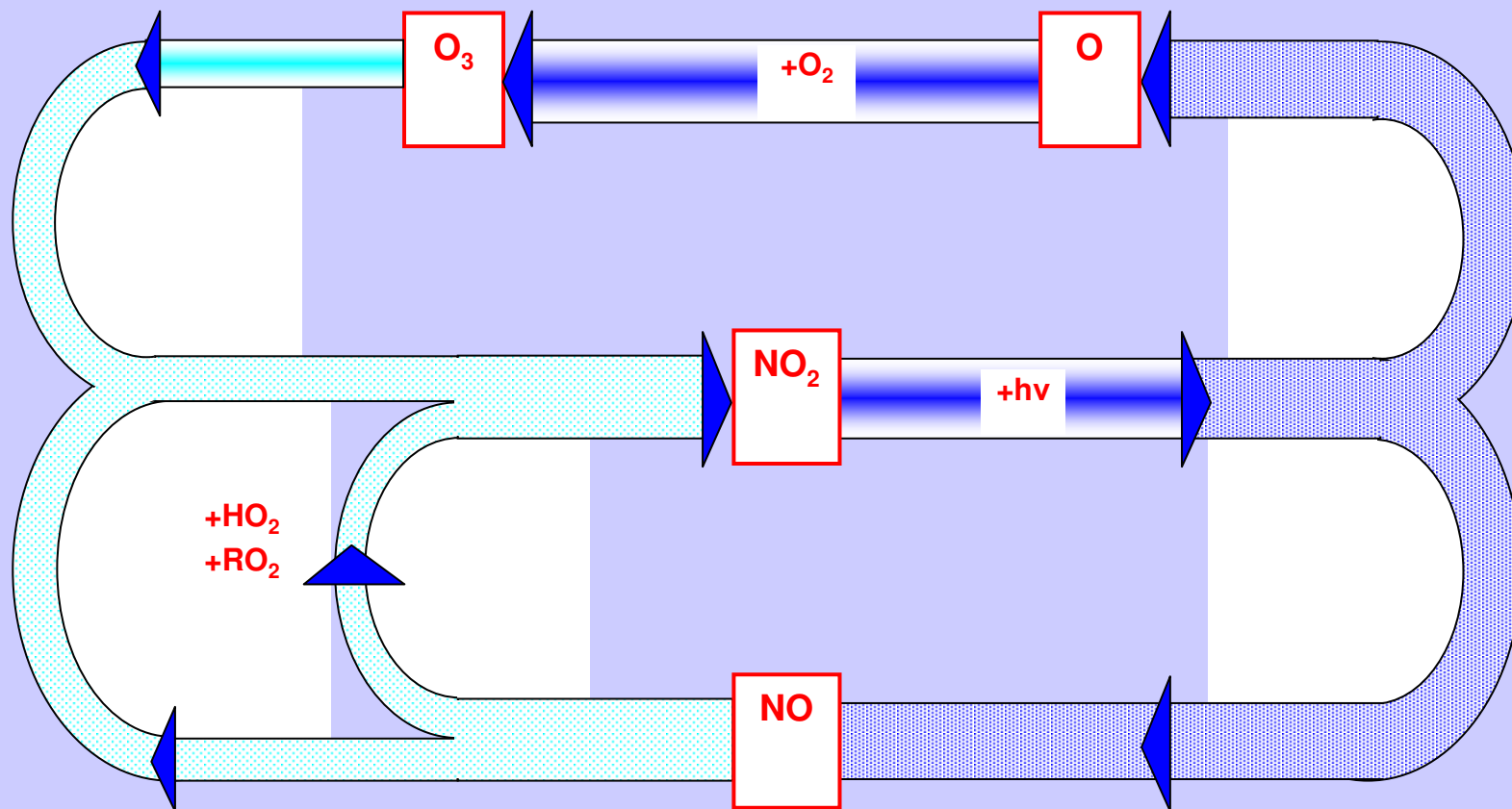
jelentős ózonzahalmozódás csak nagy $[\text{NO}_2]/[\text{NO}]$
hányados mellett alakulhat ki

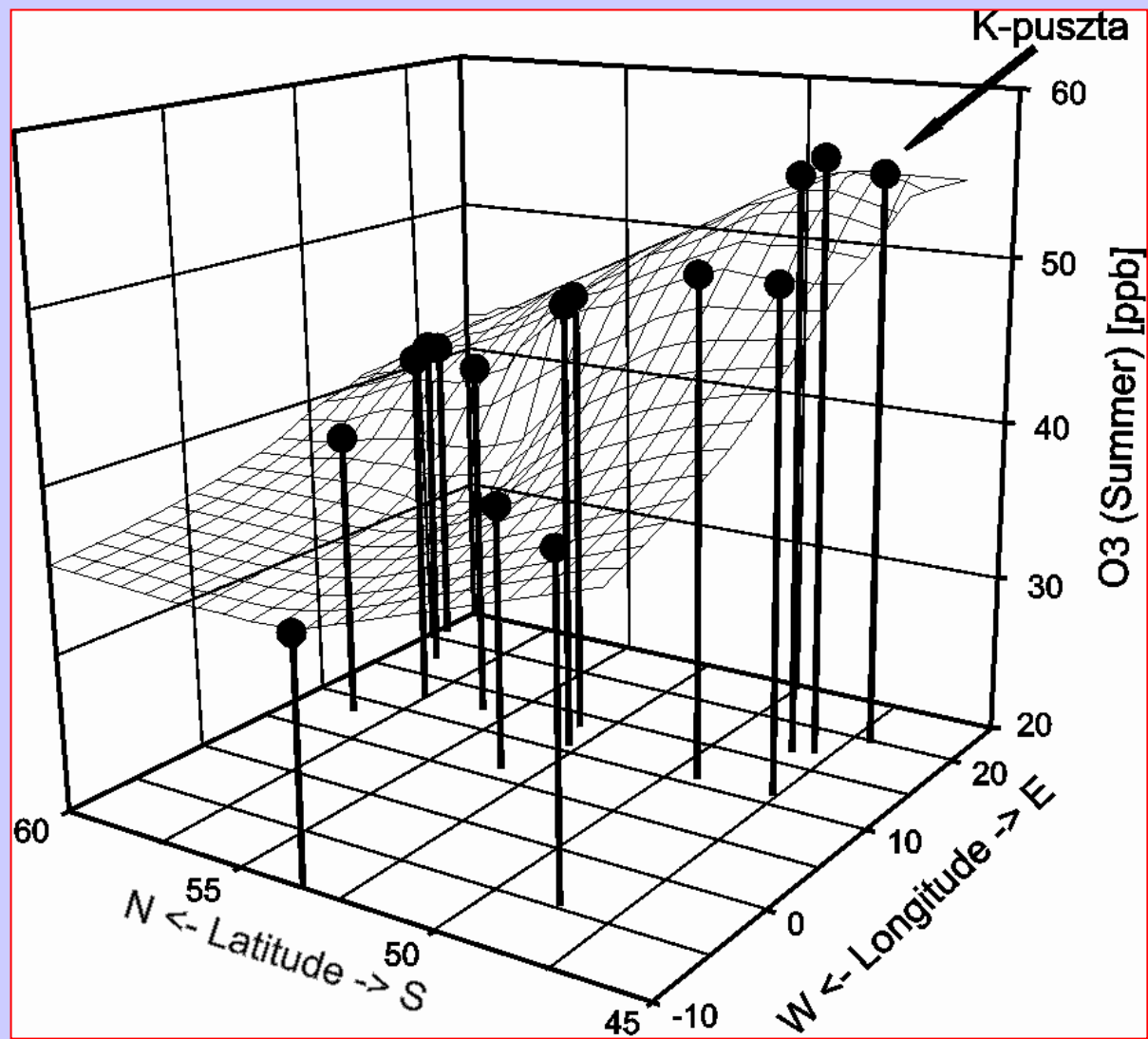
Az antropogén eredetű NO_x túlnyomó része NO formában kerül a légkörbe.
Ezért nagy $[\text{NO}_2]/[\text{NO}]$ hányados kialakulásához létezniük kell a troposzférában olyan oxidáló anyagfajtáknak, amelyek gyors reakcióban képesek a nitrogén-monoxidot nitrogén-dioxiddá oxidálni.

Ezt a szerepet a peroxi-gyökök (HO_2 és RO_2) töltik be, ahol R tetszőleges szerves csoportot jelöl. A peroxi-gyökök a troposzférában az illékony szerves vegyületek és a szén-monoxid oxidációs folyamatában képződnek. Ezen reakciókban az OH-gyökök fontos szerepet játszanak.

Mindkét esetben az OH gyök indítja a reakciósort, amelyben peroxi-gyök képződik, amely képes az NO-t NO_2 -vé oxidálni

a.)

Generic Reaction Set (GRS)

ROC: **Reaktív szerves anyagok**

RP: **Gyökök**

SGN: **Stable Gaseous Nitrogen Products**

SNGN: **Stable Non-gaseous Nitrogen Products**

b.) CBM-Leeds

23 anyagfajta / 59 reakció

c.) Master Chemical Mechanism (MCM)

128 anyagfajta / 405 reakció

III. rész

Levegőminőség

Légszennyezők

a.)

Kén-dioxid: A légkörbe a nagy kéntartalmú szenek elégetése, kénsav gyártása, a kénsavas fémmaratás, a papírgyártás során kerül. Kisebb mennyiségben az olajtüzelésből származik.

Nitrogén-oxidok: Különböző nitrogén-oxidok keletkeznek villámlás, tüzelés, ammónia elégetése, salétromsavas oldás, salétromsavgyártás, műtrágyagyártás során. Tüzelés során a NO keletkezhet a tüzelőanyag nitrogéntartalmából, a levegő nitrogén- és oxigéntartalmából (termikus NO) és a szénhidrogének katalizáló hatására a lángban (prompt NO).

Szén-monoxid: Nem tökéletes égés során keletkezik (erőművek, kohók, gépjárművek).

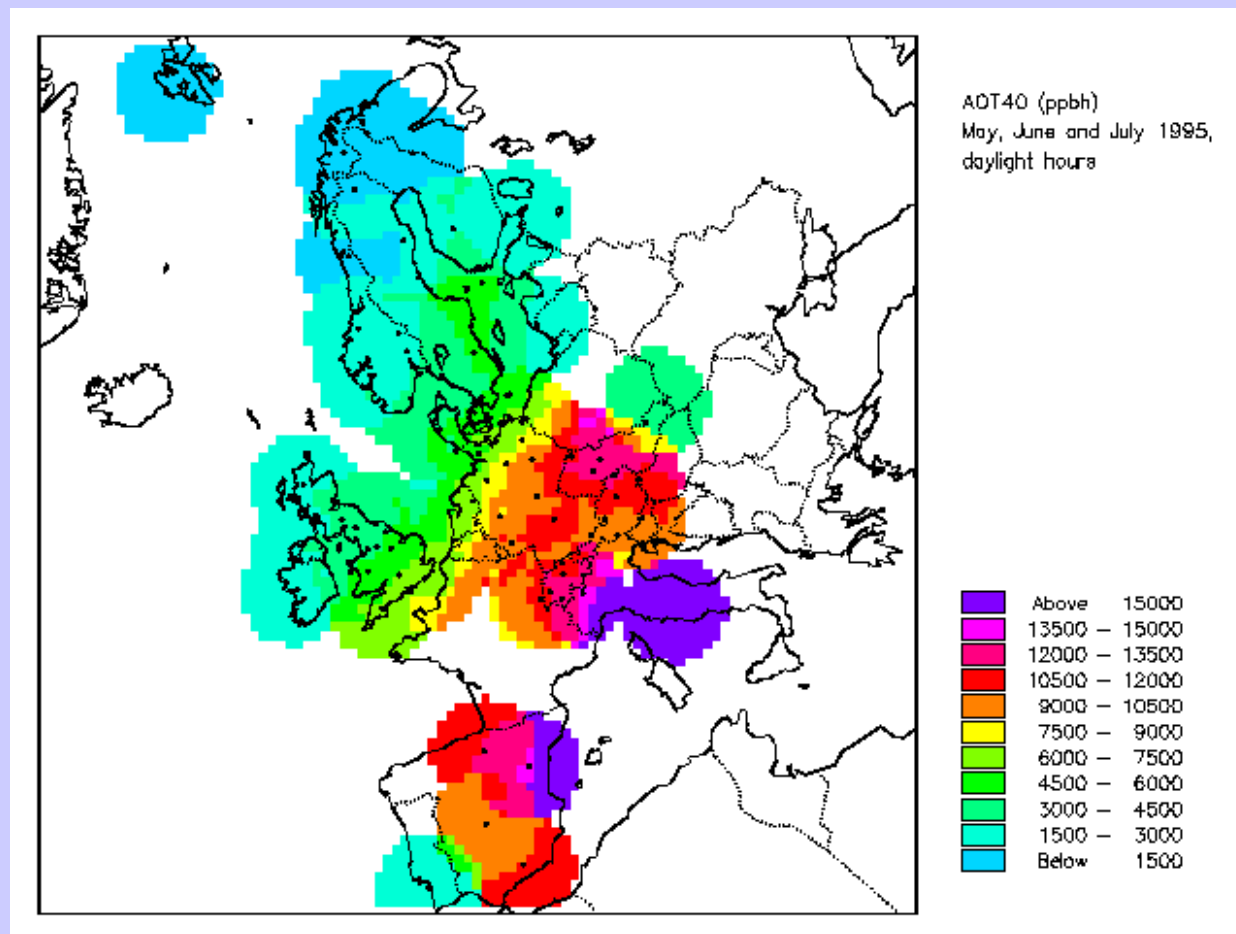
Ammónia: Keletkezik rothadásakor, nitrogénműtrágyák előállításakor és felhasználásakor.

Fluorvegyületek: Alumíniumkohászat, üveggyártás, zománcozás, szuperfoszfátgyártás során jutnak a légtérbe.

Szénhidrogének: NMCH és metán (!!!). Természetes és antropogén kibocsátás.

Szén-dioxid: Természetes (pl.: légzés) és antropogén (égések) kibocsátás.

Ózon: másodlagos légszennyező, AOT40, AOT60 (integrált ózommennyiség)

b.)

- **Elsődleges légszennyezők: pl.: NO_x, SO₂, CO**
- **Másodlagos légszennyezők: pl.: ózon**

c.)

- **Emisszió: kibocsátás**
- **Transzmisszió: a légkörbe került anyag fizikai és kémiai folyamatokban vesz részt.**
  - kémiai reakciók
  - anyagtranszport (turbulens diffúzió, szélmező)
  - ülepedés (száraz, nedves)
- **Immisszió: a környezeti levegőben kialakult szennyezőanyag-koncentráció**

d.) A légszennyezés hatásai:

Lokális hatás: pl.: hőerőmű környezetében kialakuló
környezetkárosító hatás

Regionális hatás pl.. fotokémiai szmog

Kontinentális hatás: savas esők

Globális hatás: globális felmelegedés
ózonréteg elvékonyodása
klímaváltozás

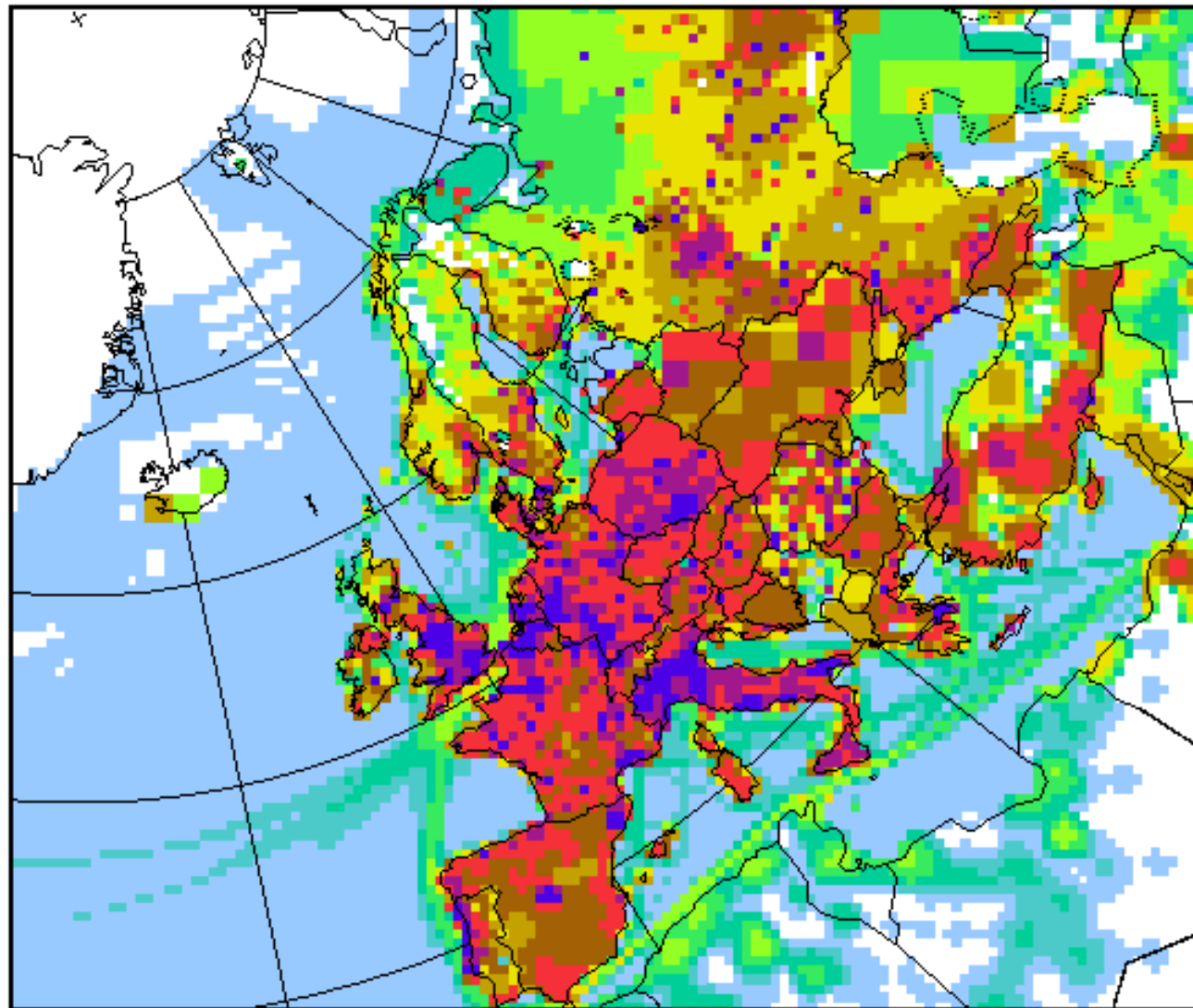
d.) Légtörri emisszió

Természetes: vulkanikus
erdőtüzek
tengeri emisszió
eróziós folyamatok
biogén kibocsátás

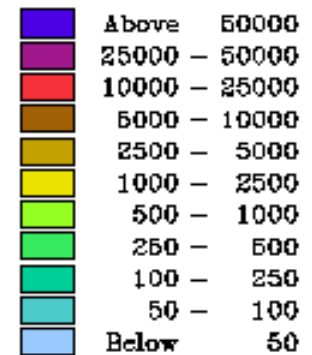
Antropogén: energia előállítás
ipari folyamatok
közlekedés
domestic (házi) tüzelés

Források típusa: **pontforrás**; **vonalforrás** (pl.: műút); **területi forrás**

Emission of Carbon monoxide in 1998
(50km x 50km EMEP grid)

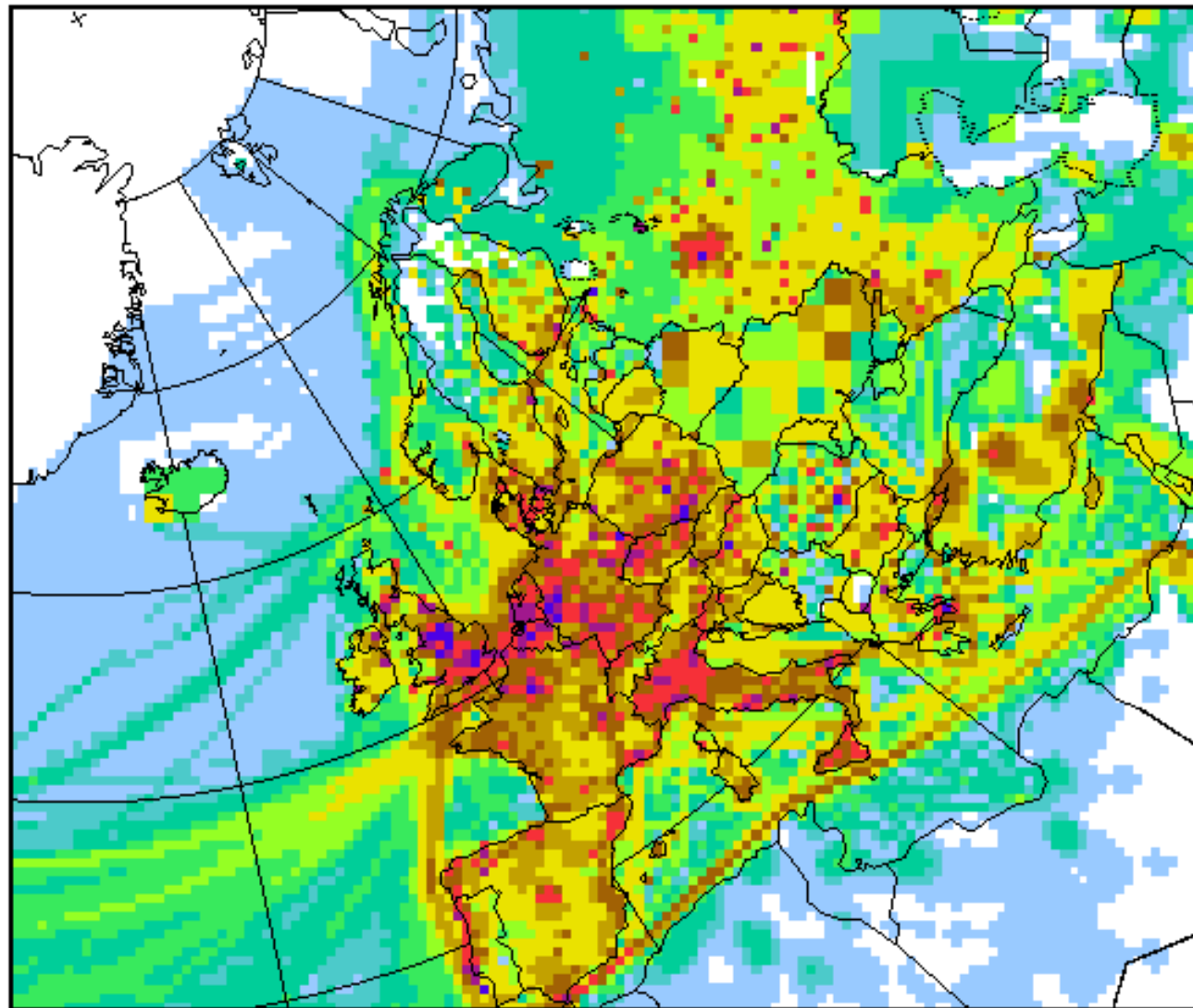
tonnes of CO

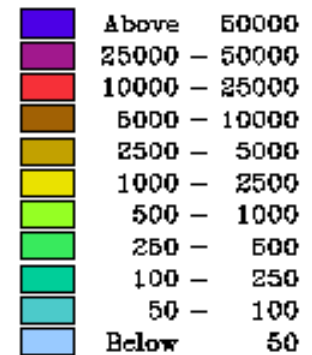
emep/msc-w

Emission of Nitrogen oxides in 1998
(50km x 50km EMEP grid)

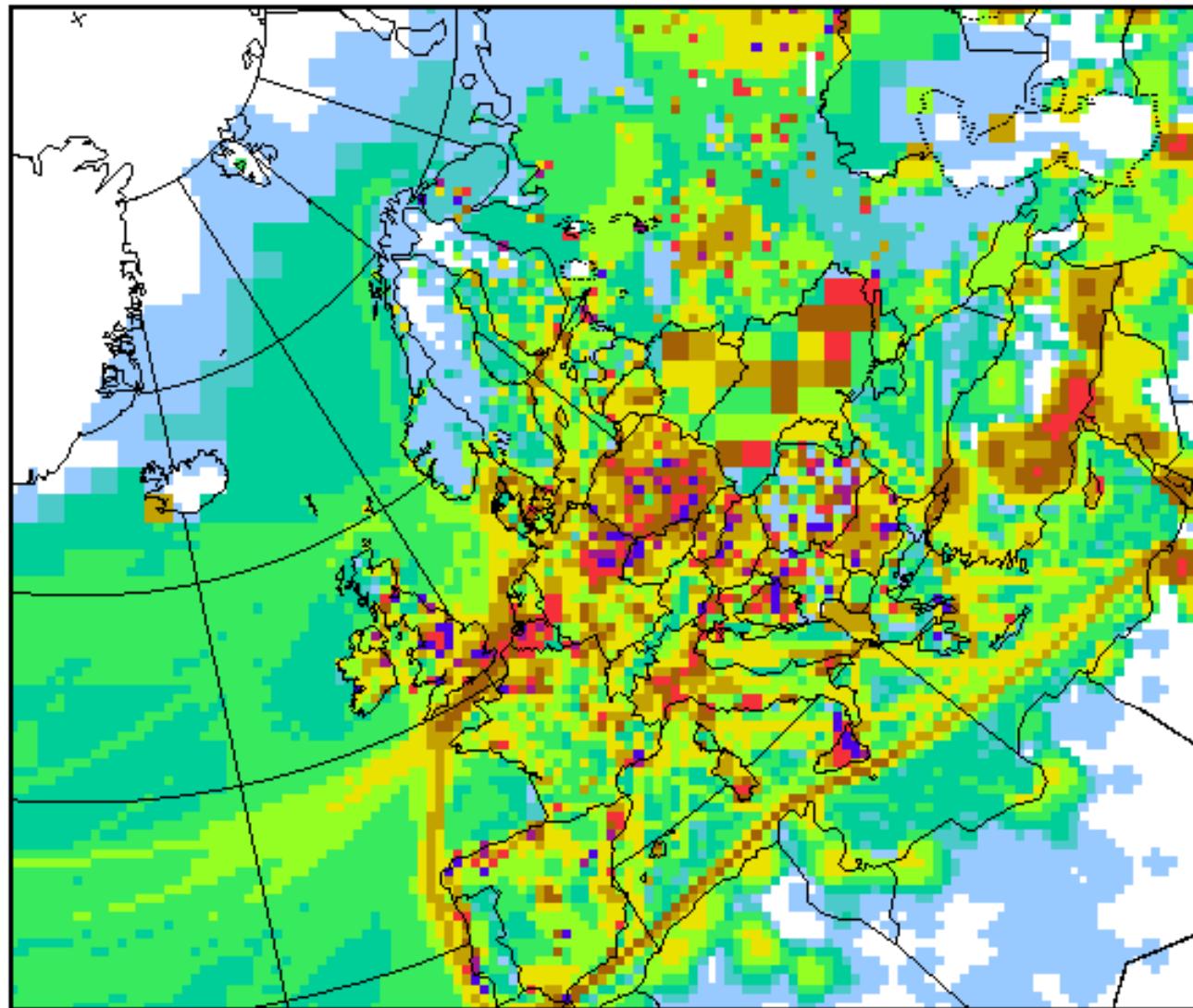

tonnes of NO₂

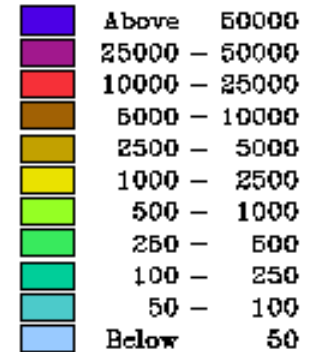

emep/msc-w

Emission of Sulphur dioxide in 1998
(50km x 50km EMEP grid)

tonnes of SO₂

emep/msc-w

IV. rész

Légkörkémiiai folyamatok modellezése

A légszennyezés mértéke függ

Kibocsátási körülmények:

mennyiség, koncentráció, magasság, hőmérséklet, páratartalom.

Levegőkémiai viselkedés:

légköri élettartam, reakcióképesség, másodlagos folyamatok.

Meteorológiai viszonyok:

-diszperzió (szél, a légkör stabilitása, keveredési réteg vastagsága).

-transzport: turbulens diffúzió, molekuláris diffúzió, ülepedés.

Behatolás a receptorba (-ra):

passzív, aktív.

fizika

kémia

matematika

számítástechnika

meteorológia